

Preventie van musculoskeletale aandoeningen (MSA) bij het kassapersoneel

FEDERALE OVERHEIDSDIENST WERKGELEGENHEID, ARBEID EN SOCIAAL OVERLEG

Het Hoofdbestuur van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg
bevindt zich in de Ernest Blerotstraat 1 te 1070 Brussel

Tel.: 02 233 41 11 (algemeen oproepnummer)

Fax: 02 233 44 88 (algemeen faxnummer)

E-mail: fod@werk.belgie.be - <http://www.werk.belgie.be>

De adressen van de regionale directies van de inspectiediensten
(Toezicht op de Sociale Wetten en Toezicht op het Welzijn op het Werk)
vindt u op pagina 3 van de omslag.

Opdrachten van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

- De voorbereiding, de bevordering en de uitvoering van het beleid inzake collectieve arbeidsbetrekkingen, de begeleiding van het sociaal overleg, de preventie en de verzoening bij sociale conflicten;
- De voorbereiding, de bevordering en de uitvoering van het beleid inzake individuele arbeidsbetrekkingen;
- De voorbereiding, de bevordering en de uitvoering van het beleid inzake het welzijn op het werk;
- De voorbereiding, de bevordering en de uitvoering van het beleid inzake werkgelegenheid, regulering van de arbeidsmarkt en werkloosheidsverzekering;
- De voorbereiding, de bevordering en de uitvoering van het beleid inzake gelijkheid;
- Ervoor zorgen dat de uitvoering van de beleidslijnen inzake collectieve en individuele arbeidsbetrekkingen, welzijn, werkgelegenheid en gelijkheid worden nageleefd, en dit via de inspectiediensten die een raadgevende, preventieve en repressieve rol vervullen;
- Administratieve boetes opleggen, meer bepaald bij inbreuken op de reglementaire bepalingen die voortvloeien uit de beleidslijnen inzake collectieve en individuele arbeidsbetrekkingen, welzijn, werkgelegenheid en gelijkheid;
- De sensibilisering van de sociale en economische actoren inzake de humanisering van de arbeid;
- De uitdieping van het sociale Europa.

Administraties van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

- Diensten van de voorzitter
- Stafdienst Budget en Beheerscontrole
- Stafdienst Personeel en Organisatie
- Stafdienst Informatie- en Communicatietechnologieën
- Algemene Directie Collectieve Arbeidsbetrekkingen
- Algemene Directie Individuele Arbeidsbetrekkingen
- Algemene Directie Toezicht op de Sociale Wetten
- Algemene Directie Humanisering van de Arbeid
- Algemene Directie Toezicht op het Welzijn op het Werk
- Algemene Directie Werkgelegenheid en Arbeidsmarkt

Preventie van musculoskeletale aandoeningen (MSA) bij het kassapersoneel

December 2011

Deze fiche werd samengesteld door een team van PREVENT bestaande uit:

- Jean-Philippe DEMARET, ergonomoos en licentiaat kinesitherapie en lichamelijke opvoeding;
- Frédéric GAVRAY, ergonomoos, kinesitherapeut en licentiaat gezondheidsopvoeding;
- Freddy WILLEMS, Europees ergonomoos en ergotherapeut.

Dankbetuiging

Dank aan alle personen die interesse hebben getoond voor dit werk, hun praktische ervaring hebben gedeeld en ons de mogelijkheid hebben geboden om foto's te gebruiken van reële situaties.

Bijzondere dank aan:

- Mevr. Patricia Vertongen en dhr. Jan Matthys (Carrefour Belgium)
- Mevr. Magali Monfort (IKEA)
- Dhr. Degive (AD Delhaize, Verlaine)
- Dhr. Bernard Counasse (Proxy Delhaize, Ferrières)
- Dhr. Mathonet en Dhr. Noël (Décatlhon, Alleur)
- Makro Cash & Carry nv

M/V

De term «kassapersoneel» in deze publicatie verwijst naar personen van beide geslachten.

Cette publication peut être également obtenue en français.

Deze fiche werd opgesteld op vraag van de Algemene Directie Humanisering van de Arbeid van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg en is gerealiseerd met de steun van de Europese Unie – Europees Sociaal Fonds

Coördinatie: Directie van de communicatie

Omslag en vormgeving: Joh. Enschedé

Druk: Boone-Roosens

Wettelijk depot: D/2010/1205/73

Verantwoordelijke uitgever:
FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg
Ernest Blerotstraat 1 - 1070 Brussel

Deze fiche is gratis te verkrijgen

- Telefonisch op het nummer 02 233 42 11
- Door rechtstreekse bestelling op de website van de FOD: www.werk.belgie.be
- Schriftelijk bij de Cel Publicaties van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg
Ernest Blerotstraat 1 - 1070 Brussel
Fax: 02 233 42 36
E-mail: publicaties@werk.belgie.be

© FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

Alle rechten voorbehouden voor alle landen. Niets uit deze uitgave mag geheel of gedeeltelijk worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige wijze, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de Directie van de communicatie van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Indien de veelevoudiging van teksten uit deze brochure echter strikt niet-commercieel gebeurt, voor informatieve of pedagogische doeleinden, is dit toegestaan met bronvermelding en, in voorkomend geval, met vermelding van de acteurs van de brochure.

Wat zijn musculoskeletale aandoeningen?

Musculoskeletale aandoeningen (MSA) zijn een verzamelnaam voor de problemen (pijn, jeuk, prikkelingen, warmte, krampen, stijfheid,...) ter hoogte van de musculoskeletale structuren (de spieren, de pezen, de ligamenten, de zenuwen en de gewrichten met het kraakbeen en de slijmbeurs) waarmee men wordt geconfronteerd tijdens zijn professionele activiteiten. Deze aandoeningen kunnen gelokaliseerd zijn ter hoogte van de bovenste ledematen (schouders, ellebogen, polsen), ter hoogte van de onderste ledematen (knieën) en ter hoogte van de nek of de rug.

Deze problemen zijn te wijten aan een “overbelasting” van de musculoskeletale structuren. Het intensief gebruik van bepaalde musculoskeletale structuren kan leiden tot letsels die, naargelang de plaats van het letsel, met min of meer bekende benamingen worden aangeduid. Zo spreekt men over een “tendinitis”, wanneer een pees wordt aangetast, een “carpaal tunnelsyndroom”, wanneer het letsel zich voordoet aan het kanaal gevormd door de beenderen en de ligamenten van de pols alsook over “lumbago”, wanneer het letsel zich aan de onderrug bevindt.

Aan de basis van musculoskeletale aandoeningen liggen diverse oorzaken die elk verdere analyse vergen:

- De fysieke belasting: wat is de uitgeoefende kracht? Hoe lang duurt het werk? Wat is de aangenomen houding en met welke frequentie wordt het werk uitgevoerd? Worden er trillingen geproduceerd door de gebruikte machine? ...
- De organisatorische belasting: is de activiteit complex of eentonig? Hoe dringend is het werk en wat is het tijdsbestek waarin men het werk moet uitvoeren? Hoe zijn de relaties met de collega's, de verantwoordelijken, de klanten opgebouwd? ...
- De omgevingsbelasting: is het warm of koud in de ruimte? Is er tocht aanwezig? Is er veel geluidshinder? ...

Een kenmerk van MSA is de trage evolutie van de symptomen wat het moeilijk maakt om de oorzaak van het probleem vast te stellen. De verschillende aandoeningen hebben gemeenschappelijk dat ze een hardnekkig en terugkerend karakter hebben.

Hoe groot is het probleem?

In de EU hebben 20% van de werknemers in de distributiesector last van rugklachten en 18% van spierpijn.

Wat zijn de voornaamste risico's voor MSA?

De risico's in verband met houdingen, inspanningen, herhalingen van bewegingen, ...

De armen hoger heffen dan de schouders, de pols buigen of draaien, of de rug of nek naar voren gebogen houden, zijn belastende houdingen. Deze belastende houdingen combineren met een bijkomende inspanning of met het hanteren van een last, verhogen de inspanning. De gewrichten, spieren, pezen en ligamenten worden meer uitgerekt en/of samengedrukt, met een hoger risico op beschadiging(en) van deze elementen. Als deze bewegingen daarenboven herhaaldelijk en aanhoudend worden uitgevoerd, neemt het risico op een musculoskeletale aandoening sterk toe.

Andere factoren kunnen de situatie nog verergeren, zoals:

- de kwaliteit van de greep van de lasten (handgrepen, handvatten, ...);
- de kwaliteit van het gereedschap of het meubilair;
- het gebrek aan medewerking van de klant

Hier zijn enkele voorbeelden van situaties die een fysiek risico inhouden voor kassapersoneel.

Herhaalde bewegingen in een belastende houding voor de schouder en de arm.

Tillen van zware lasten

Langdurig aanhouden van een belastende houding voor de rug

inspanning met een belastende houding voor de rug en de armen

De risico's in verband met de organisatie

De moeilijkheid of zelfs de onmogelijkheid om de eigen werktijd te plannen of een ongelijke verdeling van pauzes, heeft tot gevolg dat de meest belastende periodes geconcentreerd worden op een korte tijdsspanne. Een ander organisatorisch risico is het uitvoeren van eentonig werk omdat dan steeds dezelfde musculoskeletale structuren belast worden.

Bovendien verhogen een wanordelijke kassawerkplek en moeilijke doorgangswegen het risico op vallen en glijden, en is men vaker verplicht om meer belastende houdingen aan te nemen.

Hetzelfde geldt wanneer er geen onderhoudsvorschriften of -planning zijn voor het gebruikte materieel. Het gebrek aan onderhoud van de apparatuur of een gebrekkige vervanging van beschadigd materieel, verhoogt het risico op een musculoskeletaal letsel door belastende houdingen, inspanningen, herhalingen van bewegingen, trillingen, ...

Plaatsgebrek verplicht om houdingen aan te nemen die risicovol zijn voor de rug.

Versleten meubilair zorgt voor het langdurig aanhouden van oncomfortabele houdingen

De risico's in verband met de omgeving

De omgevingsfactoren zoals de aanwezigheid van tocht en koude kunnen het risico op een MSA verhogen. Koude bijvoorbeeld, verhoogt de benodigde spierkracht van de onderarmspiieren en de belasting op de pezen met als gevolg een slecht hanteren van het gereedschap en een minder goede spiercoördinatie.

Gebrekkige verlichting zorgt ervoor dat verplaatsingen riskanter worden omdat obstakels en hoogteverschillen minder goed zichtbaar zijn. Aanhoudend lawaai verstoort de communicatie en verhoogt het gevoel van vermoeidheid.

Hoe MSA voorkomen?

Door mijn werkplek, gereedschap en meubilair aan te passen (ergonomie)

De verbetering van de werkplek, de werkplaats, het gereedschap, de voertuigen is afhankelijk van de aanpassing van enkele parameters:

- **Werken op de goede hoogte om een slechte werkhouding te vermijden:**

Gebruik een werkvlak aangepast aan je taak en aan je lengte

	Precisiewerk	Licht werk	Zwaar werk
Man	100 – 110 cm (of meer)	90 – 95 cm	75 – 90 cm
Vrouw	95 – 105 cm	85 – 90 cm	70 – 85 cm
Referentie	Ter hoogte van de elleboog (of hoger)	Tussen heup en elleboog	Heuphoogte

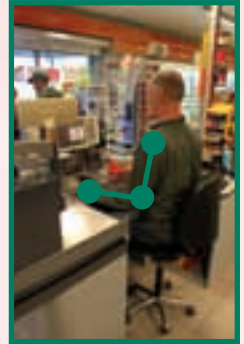
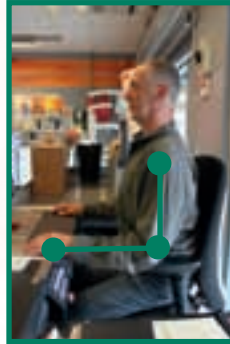
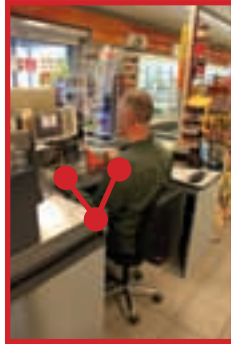
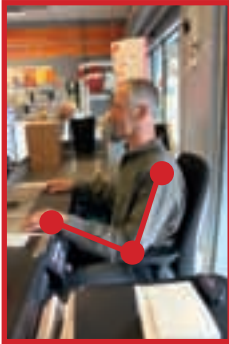
Het gebruik van een aangepast werkvlak vermijdt het buigen van de romp of de nek tijdens het werk, of het in de hoogte houden van de armen. Een werkvlak dat in de hoogte instelbaar is, vergemakkelijkt een vlotte aanpassing.

- **De stoel instellen**

De stoel correct instellen is noodzakelijk. Over het algemeen kan de stoel op vier punten ingesteld worden.

1. De hoogte van de zitting instellen

- De hoogte zo instellen dat de ellebogen zich ter hoogte van het werkvlak bevinden, de romp recht. De schouders zijn ontspannen en de ellebogen vormen een hoek van ongeveer 90°.

Een slechte instelling van de stoel: de ellebogen bevinden zich lager dan het werkvlak

Een goede instelling van de stoel: de ellebogen bevinden zich ter hoogte van het werkvlak

- De voeten moeten dan vlak op de grond rusten, de knieën gebogen in een hoek van ongeveer 90°. Indien de voeten niet op de grond kunnen rusten dan is het gebruik van een voetenbank (regelbaar in de hoogte) nodig.

Een voetensteun, regelbaar in de hoogte, is noodzakelijk indien de voeten niet vlak op de grond kunnen rusten en indien het werkvlak niet in de hoogte verstelbaar is

2. Kanteling van de zitting regelen

Dit laat toe om voor een goede werkhouding te kiezen in functie van de taak

- De zitting naar voren kantelen bij een actieve taak zoals het vastnemen en verplaatsen van producten, het intikken, enz., biedt een goede ondersteuning voor het behoud van de natuurlijke kromming van de rug en een goede steun voor de voeten.

Een instelling van de stoel voor een actieve taak

- Een meer horizontale instelling van de zitting is goed voor een meer passieve taak zoals het voeren van een gesprek.

Een instelling van de stoel voor een passieve taak

3. De hoogte van de rugleuning instellen

- De ronding onderaan in de rugleuning is bedoeld om de natuurlijke kromming van de rug te ondersteunen. Daarom is belangrijk dat deze ronding op de juiste plaats een steun biedt, nl. onderaan de rug.

De rugleuning staat te laag. Geen goede steun ter hoogte van de lage rug.

de hoogte van de rugleuning is goed ingesteld en ondersteunt de lage rug.

4. De diepte van de zitting instellen

- Een goede instelling van de diepte van de zitting zorgt voor een goede steun van de bovenbenen en vermijdt bovendien dat de knieholten worden afgesneden. Als je vier vingers kan plaatsen tussen de zitting en de knieholte, is de zitting correct ingesteld.

Indien de zitting niet diep genoeg is ingesteld, wordt het bovenbeen afgekneld.

Indien de zitting te diep is ingesteld, worden de knieholten afgekneld.

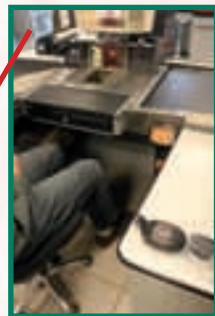
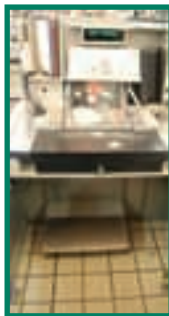
Een correcte instelling van de diepte van de zitting: 4 vingers tussen de zitting en de knieholte

4 vingers tussen de zitting en de knieholte

Een correcte instelling van de diepte van de zitting: 4 vingers tussen de zitting en de knieholte

- **Een gemakkelijke toegang naar de werkplek voorzien**

Een vrije ruimte voorzien voor en rond de werkzone. Bij staand werk is ook een vrije ruimte nodig voor de voeten zodat je dicht bij het werkvlak kan staan.

- De objecten hoger plaatsen om te veel buigen of onnodige inspanningen te vermijden bij het tillen

Werk op goede hoogte of gebruik hulpmiddelen zodat je het voorover buigen kan vermijden

Met behulp van een werkvlak, aangebracht op hoogte op de kar voor het aanvullen van de winkelwaren, gebeurt de voorbereiding makkelijker

- Lasten opbergen op een goede hoogte

Hoogtes boven het hoofd: geen lasten opbergen op deze hoogte!

De opbergruimte ter hoogte van de vloer en het hoofd: lasten opbergen die je zelden gebruikt

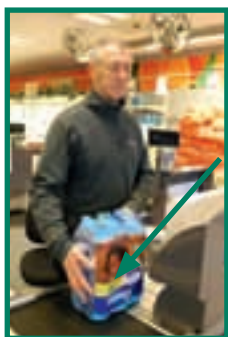

Dit is de gepaste hoogte om zware lasten in een rek op te bergen

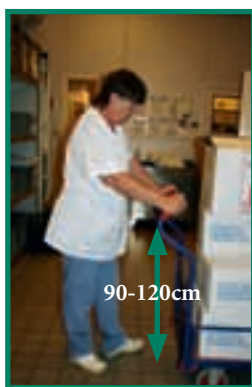

Hoogte voor het opbergen van lichte en vaak gebruikte lasten.

- Het hanteren en verplaatsen van lasten vergemakkelijken door middel van een technisch hulpmiddel

Gebruik de rolband of andere systemen om de producten te verplaatsen

Wagentjes gebruiken met handgrepen op een correcte hoogte (tussen 90 en 120 cm) zodat er niet met een gebogen romp wordt geduwd

- De reikafstanden beperken, een technisch hulpmiddel gebruiken of het materieel aanpassen om belastende houdingen te vermijden

Door een pistool-scanner kunnen producten vanop een afstand gescand worden

- Het behandelen en verplaatsen van artikelen en kisten vergemakkelijken door het gebruik van een technisch hulpmiddel, door de taak te mechaniseren of door de artikelen te groeperen

Kruk of trapje gebruiken om belastende houdingen te vermijden om de hogere rekken te bereiken

De artikelen zo dicht mogelijk laten aanvoeren en vlakbij weer neerzetten door gebruik te maken van de technische hulpmiddelen (aanvoerband).

Door de aan- en afvoerband niet in een rechte lijn te plaatsen (hoek kleiner dan 180°) worden de reikafstanden voor de producten beperkt

- **Het verbeteren van de eigenschappen van lasten of voorwerpen, door bv. het gewicht of het volume te verminderen of ze te voorzien van handvatten, ...**

Het scheuren van kartonnen of plastieken verpakkingen wordt vergemakkelijkt door voorgeplooid insnijdingen

Het tillen en verplaatsen van lasten wordt vergemakkelijkt als ze goed kunnen vastgenomen worden, bijvoorbeeld door handgrepen

- **Gebruik maken van technische hulpmiddelen om inspanningen en herhaalde bewegingen zoveel mogelijk te beperken**

Tillen en verplaatsen van lasten vermijden door het vooraf programmeren van referenties van zware producten in de kassasoftware

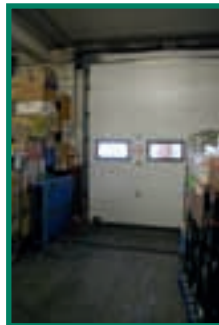
Een pistool-scanner gebruiken om zware of onhandige voorwerpen te scannen

Een barcode met de proprijs wordt onmiddellijk aangebracht op het product in het rek. Dat vermijdt extra scanning aan de kassa.

Een dubbel scansysteem (scanning 360°) helpt voor het vermijden van herhaalde bewegingen en draaiingen van de pols

- **Het opbergen en de verplaatsingsmogelijkheden verbeteren om vallen en belastende houdingen te vermijden**

Een ordelijke werkplek beperkt het risico op valpartijen en verbetert de toegankelijkheid

Voorzie vrije ruimte tussen het meubilair om een goede doorgang mogelijk te maken (80cm voor één persoon, 120cm wanneer twee personen elkaar moeten kruisen of wanneer de personen lasten moeten dragen)

Organisatie van het werk

De repetitieve en eentonige bewegingen (zelfs als ze een beetje variëren) worden snel vermoeiend, want ze belasten steeds dezelfde spieren en dezelfde gewrichten. Om dit te vermijden, is zoveel mogelijk variatie en afwisseling in het werk vereist, moet er regelmatig van houding veranderd worden, en moeten licht en zwaar werk afgewisseld worden. Bijkomende aanbevelingen zijn nog het aanpassen van de (werk)kledij aan de verschillende soorten werk, teamwerk en opleiding.

Met een self-scan zorgen de klanten zelf voor het inscannen. Dat beperkt de manuele behandeling aan de kassa.

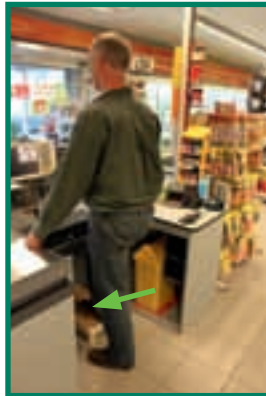
indien het scannen niet lukt na 2 pogingen: de code inbrengen d.m.v. het klavier

Een ordelijke werkplek beperkt het risico op valpartijen en verbetert de toegankelijkheid

Zorg voor afwisseling in het werk door beurtelings aan een linker- en rechterkassa te werken. Dat vermijdt een te hoge belasting op 1 deel van het lichaam. Ook de afwisseling tussen een kassa met een hoog aantal klanten/producten en een andere met minder klanten/producten, beperkt de fysieke belasting.

De voeten afwisselend laten rusten op een voetenbankje, beperkt de vermoeidheid in de benen en in de rug en zorgt voor een betere bloeddorstroming.

Afwisselend zittend en staand werken

Een sta-steun vergemakkelijkt het afwisselend zittend en staand werken en beperkt de negatieve gevolgen van het langdurig staand werken

Het aannemen van goede houdingen

Het naar voren buigen van de romp, het draaien met de romp en het draaien gecombineerd met buigen, zijn bewegingen die het meest schadelijk zijn voor de rug.

Vier essentiële principes moeten worden nageleefd om een last op een correcte wijze op te tillen:

- Plaats je voeten naast en omheen de last
- Respecteer de natuurlijke kromming van de wervelkolom (rug niet buigen)
- Gebruik de beenspieren
 - o voor een zware last, knieën niet te diep buigen, max. 90°
 - o voor een lichte last, kan je dieper doorbuigen
- Gebruik een steunpunt (hand of elleboog)

Tillen van een last met twee handgrepen:

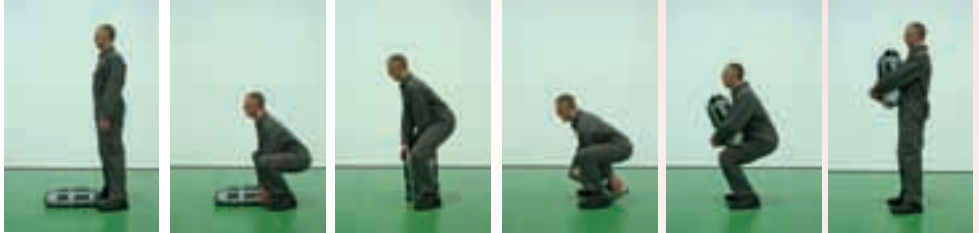
Tillen van een last zonder handgrepen:

Tillen van een last met één handgreep:

Behandeling van een zak:

- **Werkhoudingen**

De rug loopt niet enkel gevaar tijdens het tillen van een last, ook het herhaald vooroverbuigen van de romp of het draaien van de romp, is op termijn schadelijk voor de rug. Er zijn verschillende manieren om de rug te beschermen in deze werksituaties.

Gebruik maken van een steun op een meubel, of het voertuig of op de dij

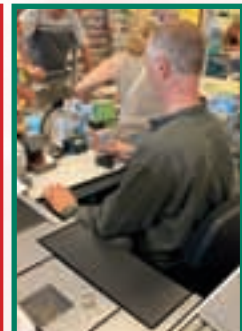
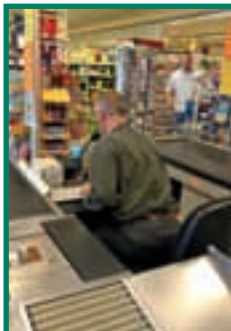
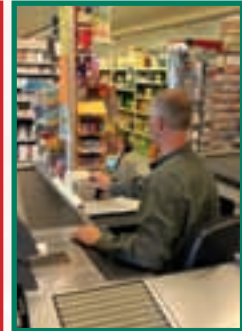
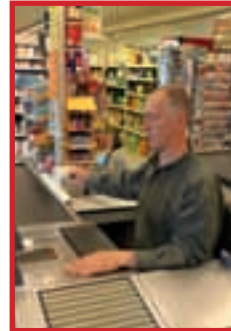
Indien er geen andere oplossingen zijn, dan moet je bij het tillen van lasten, zelfs bij lichte lasten, door de knieën buigen en het steunpunt van de dij gebruiken

Maak gebruik van je been om voorover te leunen en weer recht te komen en tegelijkertijd de rug recht te houden

Duwen is beter dan trekken om het draaien van de romp te vermijden

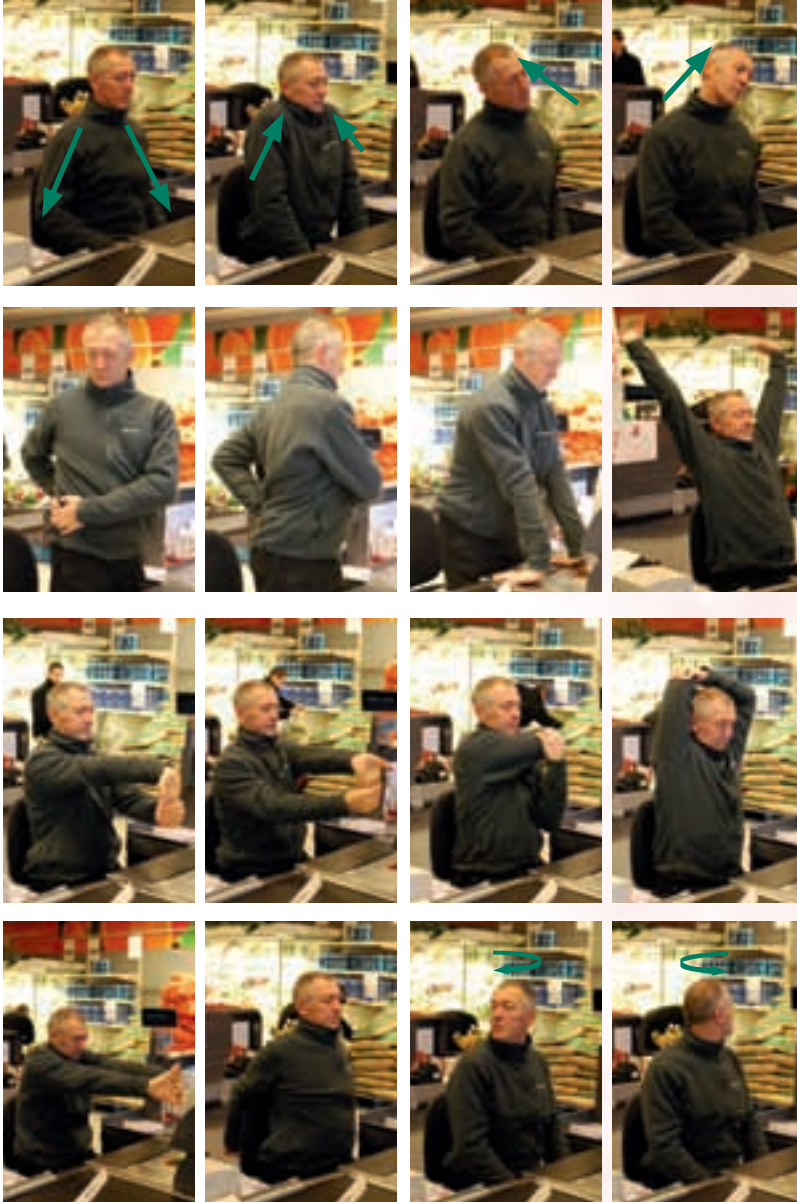

Met de stoel i.p.v. met de rug draaien. Het draaien met de romp terwijl men zit, is erg belastend voor de rug.

Welke oefeningen kan ik gemakkelijk doen?

De spieren en gewrichten soepel houden om de effecten van een statische houding te verminderen.

- Houd de uitrekking ± 20 seconden aan
- Rek u geleidelijk verder uit, zonder pijn te voelen
- Adem langzaam uit (blazen) terwijl u zich uitrekt

REGIONALE DIENSTEN

De regionale diensten van de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg zijn elke woensdag doorlopend toegankelijk voor het publiek van 9u tot 16u30. Voor informatie over de andere openingsuren of voor het maken van een afspraak, kan u rechtstreeks terecht bij de dienst in kwestie.

TOEZICHT OP DE SOCIALE WETTEN

Aalst

Administratief Centrum
"De Pupillen"
Graanmarkt 1
9300 AALST
Tel.: 053 75 13 33
Fax: 053 75 13 44

Antwerpen

Theater Building
Itali_lei 124 bus 56
2000 ANTWERPEN
Tel.: 03 213 78 10
Fax: 03 213 78 34

Brugge

Breidelstraat 3
8000 BRUGGE
Tel.: 050 44 20 30
Fax: 050 44 20 39

Brussel

Ernest Blerotstraat 1
1070 BRUSSEL
Tel.: 02 235 54 01
Fax: 02 235 54 04

Gent

Savaanstraat 11/002
9000 GENT
Tel.: 09 265 41 11
Fax: 09 265 41 10

Halle-Vilvoorde

d'Aubrem_straat 16
1800 VILVOORDE
Tel.: 02 257 87 30
Fax: 02 252 44 95

Hasselt

TT 14
Sint-Jozefsstraat 10 bus 9
3500 HASSELT
Tel.: 011 35 08 80
Fax: 011 35 08 98

Kortrijk

IJzerkaai 26-27
8500 KORTRIJK
Tel.: 056 26 05 41
Fax: 056 25 78 91

Leuven

Philipssite 3A bus 8
3001 LEUVEN
Tel.: 016 31 88 00
Fax: 016 31 88 10

Mechelen

Louizastraat 1
2800 MECHELEN
Tel.: 015 45 09 80
Fax: 015 45 09 99

Roeselare

Kleine Bassinstraat 16
8800 ROESELARE
Tel.: 051 26 54 30
Fax: 051 24 66 16

Sint-Niklaas

Kazernestraat 16-Blok C
9100 SINT-NIKLAAS
Tel.: 03 760 01 90
Fax: 03 760 01 99

Tongeren

E. Jaminéstraat 13
3700 TONGEREN
Tel.: 012 23 16 96
Fax: 012 39 24 53

Turnhout

Warandestraat 49
2300 TURNHOUT
Tel.: 014 44 50 10
Fax: 014 44 50 20

Duitstalige directie

rue Fernand Houget 2
4800 VERVIERS
Tel.: 087 30 71 95
Fax: 087 35 11 18

Directie van het vervoer

Louizastraat 1
2800 MECHELEN
Tel.: 015 45 09 91
Fax: 015 45 09 97

TOEZICHT OP HET WELZIJN OP HET WERK

Antwerpen

Theater Building
Itali_lei 124 bus 77
2000 ANTWERPEN
Tel.: 03 232 79 05
Fax: 03 226 02 53

Brussel

Ernest Blerotstraat 1
1070 BRUSSEL
Tel.: 02 233 45 46
Fax: 02 233 45 23

Limburg - Vlaams Brabant

Koning Albertstraat 16B
3290 DIEST
Tel.: 013 35 90 50
Fax: 013 35 90 89

Oost-Vlaanderen

Ketelvest 26/202
9000 GENT
Tel.: 09 265 78 60
Fax: 09 265 78 61

West-Vlaanderen

Breidelstraat 3
8000 BRUGGE
Tel.: 050 44 20 20
Fax: 050 44 20 29

Het Europees Sociaal Fonds
investeert in uw toekomst